

Студент 4 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

ФОРМУВАННЯ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

Анотація. Розглянуто питання, пов'язані зі статутним капіталом банку, та запропоновано шляхи вдосконалення формування капіталу.

Аннотация. Рассмотрены вопросы, связанные с уставным капиталом банка, и предложены пути усовершенствования формирования капитала.

Annotation. Issues related to the share capital of the bank have been considered, and ways to improve capital formation have been suggested.

Ключові слова: статутний капітал, власний капітал, банківська діяльність, комерційний банк.

Здійснювати банківські операції та надавати послуги, не маючи певних гарантій, які саме й забезпечують, зокрема необхідним розміром статутного капіталу, не можна. Тому актуальним є питання щодо розгляду механізму формування статутного капіталу банків.

Проблема формування власного капіталу банків досліджувалась як вітчизняними, так і зарубіжними економістами. Серед них можна виділити роботи Васюренка О. В., Кисельова В. В., Мороза А. М., Ф. Мишкіна, П. Роуза та ін. Незважаючи на такі дослідження, що стосуються формування власного капіталу банків, доцільно й надалі продовжувати наукові та практичні пошуки у цьому напрямку, оскільки зазначена проблема й дотепер є однією з найактуальніших.

Мета даної роботи – розгляд механізму формування власного капіталу.

Основним завданням цієї статті є уточнення терміна "статутний капітал банку"; дослідження ролі статутного капіталу у формуванні власного капіталу банку; розробка пропозицій щодо вдосконалення формування власного капіталу через найважливіший його складник – статутний капітал.

Об'єкт дослідження становить фінансова та статистична звітність, законодавчі та нормативні документи.

Предметом дослідження виступає формування власного капіталу комерційного банку.

Власний капітал банку є одним із найважливіших показників, які характеризують фінансову стійкість банку та його здатність до подальшого розвитку. Зміцнення ресурсної бази вітчизняної банківської системи, інтеграція її у світову спільноту значною мірою залежатимуть від зростання обсягів власного капіталу банків, зокрема такого важливого складника, як статутний капітал.

На сьогодні в юридичній та економічній літературі не існує єдиного, позбавленого розбіжностей і вад визначення поняття "статутний капітал". Так, деякі економісти трактують статутний капітал як "кошти, що внесені акціонерами банку шляхом придбання його акцій". За іншим визначенням, статутний капітал – це "сукупність вкладів (у грошовому виразі) учасників (власників) у майно підприємств для забезпечення його діяльності в розмірах, визначених установчими документами" [1]. Згідно зі статтею 87 Господарського кодексу України, "сума вкладів засновників та учасників господарського товариства становить статутний фонд товариства". Ці визначення мають такі вади. По-перше, не можна пов'язувати поняття "статутний капітал" лише з однією організаційно-правовою формою діяльності, такою, як акціонерна. Банки, зокрема, можуть створюватися й у формі товариств з обмеженою відповідальністю або кооперативного банку. По-друге, з огляду бухгалтерського обліку статутний капітал є рахунком, а тому відбиває право власності на майно, джерела його формування (створення), а не саме майно, отримане підприємством, контрольоване ним та обліковане на активних рахунках. Отже, неприпустимо ототожнювати поняття "статутний капітал підприємства" з поняттям "майно підприємства". По-третє, мінімальний розмір статутного капіталу визначається засновницькими документами з урахуванням вимог чинного законодавства України. По-четверте, не простежується мета та призначення створення статутного капіталу.

Наведене дає підстави для висновків, які стануть основою при визначенні поняття "статутний капітал" [1 – 3]:

1) попри широке застосування в економічній і юридичній літературі та на практиці терміна "статутний капітал", характерним для досліджень у цій сфері є наявність розбіжностей та невизначеностей щодо трактування;

2) при визначенні поняття "статутний капітал" не слід пов'язувати його лише з однією організаційно-правовою формою діяльності;

3) характеризуючи власний та статутний капітал, треба вирізняти два поняття: вклад та додаткові внески засновників. Це пов'язано з тим, що вклади та додаткові внески у формування різних складових власного капіталу виконують різні функції. Вклад – це частка засновника (учасника) у статутному (пайовому) капіталі підприємства, яка виконує функції:

а) забезпечення інвестування та оперативної діяльності підприємств є першочерговим джерелом формування його майна;

б) регулювання відносин власності між учасниками та засновниками, зокрема при розподілі одержаного прибутку, майна тощо;

в) участь в управлінні підприємством.

Говорячи про участь в управлінні та в регулюванні прав власності, слід враховувати поняття корпоративних

організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) цієї організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами".

Додатковий внесок – це частка засновника (учасника) в інших видах балансового капіталу підприємства, зокрема резервному капіталі та нерозподіленому прибутку. Це означає, що додаткові внески засновників спрямовуються на розвиток та подальше розширення підприємства, розроблення й запровадження нових технологій і продуктів, покриття збитків тощо, тобто додаткові внески виконують лише першу функцію – інвестування та оперативної діяльності.

За такого підходу можна дати таке визначення поняття "статутного капіталу", яке, на думку автора, найповніше відбиває істотні риси статутного капіталу банку та забезпечує чіткість розгляду порядку його формування: статутний капітал є вартістю вкладів учасників (засновників банку), що передаються йому власниками вкладів у повне господарське відання з метою формування активів банку для початку чи подальшої банківської діяльності, а також гарантування інтересів вкладників і кредиторів банку.

Вкладом до статутного капіталу господарського товариства можуть бути гроші, цінні папери, інші речі або майнові чи інші відчужувані права, що мають грошову оцінку. Оскільки діяльність банків пов'язана переважно з операціями з високоліквідними активами, то формування та збільшення їх статутного капіталу здійснюється в Україні лише у грошовій формі: резидентами України – у гривнях, а нерезидентами – в іноземній, вільно конвертованій валюті або у гривнях. Фактично це означає, що резидентам заборонено розраховуватися, зокрема за акції банку, вільно конвертованою валютою навіть за умов її наявності на законних підставах. Такі резиденти мають продати ВКВ на валютному ринку, а отримані гривні спрямувати на формування або збільшення статутного капіталу. Зазначений підхід ставить резидентів і нерезидентів у нерівні умови, оскільки перші мають можливість вибору, у якій валюті їм вигідніше здійснювати внески до статутного капіталу банку. Тому логічно є пропозиція щодо надання резидентам права (за умов наявності дозволу НБУ) здійснювати внески до статутного капіталу також у ВКВ.

Актуальним є питання щодо мінімального рівня статутного капіталу банку та прив'язки його до євро. Згідно з міжнародною практикою та чинним законодавством України, вимоги щодо мінімального розміру статутного капіталу встановлюються лише на момент реєстрації банку.

Основним показником оцінки діяльності банку є його регулятивний капітал. Це пов'язано насамперед з тим, якщо взяти за основу тільки статутний капітал, то спрямування всього прибутку на його збільшення може позбавити банк можливості формувати в достатньому розмірі фонди й резерви, необхідні для покриття збитків від банківської діяльності та необхідні для забезпечення нормального функціонування банку. Невиплата або виплата у невеликих розмірах дивідендів власникам банку негативно впливає на його імідж, можливість банку залучати нових учасників і кредиторів.

Закон України "Про банки і банківську діяльність" [2] встановлює мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації, який залежить від організаційно-правової форми та територіального охоплення діяльності банку. Крім того, НБУ надано право встановлювати для окремих банків, залежно від їх функціональної спеціалізації та територіального охоплення діяльності, диференційований мінімальний статутний капітал на момент реєстрації, але не нижче від встановлених цим законом розмірів. Зауважимо, що законом не визначено саме поняття "спеціалізований банк", коло операцій і послуг таких банків. У ньому немає й визначення поняття "актив одного типу", яке істотно впливає на віднесення банку до спеціалізованого. Зазначимо також, що законом не визначено специфіку діяльності кооперативних банків, а також відмінність місцевих кооперативних банків від звичайних обласних банків (за винятком розміру статутного капіталу й кількості учасників). Отже, такі питання потребують законодавчого врегулювання.

Прив'язка мінімального розміру статутного капіталу та мінімального розміру регулятивного капіталу до євро викликає деякі зауваження. По-перше, згідно з валютним законодавством України, гривня є єдиним законним засобом платежу. По-друге, у разі курсових коливань створюються додаткові перешкоди в плануванні банками своєї діяльності, а також у їх відносинах із регулювальними та наглядовими органами. Так, у разі девальвації гривні може виникати ситуація, коли власний капітал банку знеціниться і стане меншим за мінімальний розмір, визначений в євро. Отже, через незалежні від банку обставини ним буде допущено порушення чинного законодавства.

Постановою Правління НБУ від 17.03.2004 року № 112 [3] було внесено зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків. Згідно з нею мінімальний розмір регулятивного капіталу визначається в гривнях щороку окремим рішенням Правління НБУ та встановлюється на відповідний період (рік) у розмірі, еквівалентному розміру нормативного значення, установленого в євро. Мінімальний розмір регулятивного капіталу в гривнях визначається НБУ щороку та має дотримуватися банками на кінець кожного періоду, що регулюється. Контроль за дотриманням банками нормативу Н1 здійснюється НБУ за нормативним значенням, що зафіксовано у гривнях. У цьому разі протягом усього періоду, що регулюється, нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу банків у гривнях не може бути меншим, ніж установлене НБУ на початок року, що регулюється.

Зазначимо, що до розрахунку нормативного значення мінімального розміру регулятивного капіталу, що встановлюється у гривнях, береться більший за величиною курс євро, а саме: курс євро, встановлений НБУ на початок періоду, що регулюється (на 1 січня кожного року); або курс євро, розрахований як середньоарифметична величина курсу євро за IV квартал звітного року. У разі зниження курсу євро на кінець періоду, який регулюється, нормативне значення мінімального розміру регулятивного капіталу, що встановлюється НБУ у гривнях, не підлягає зменшенню на наступний період.

Слід зазначити, що питання вдосконалення формування власного капіталу банку та такого його складника, як статутний капітал, належить до найскладніших і поки ще не вирішених. Потрібна подальша постійна дискусія, до якої має бути залучена якомога більша кількість науковців та практиків.

Отже, розглянувши формування власного капіталу банку, можемо додати, що цей процес потребує подальшої розробки напрямків дослідження.

Наук. керівн. Глебова Н. В.

// Законодавчі і нормативні акти з банківської діяльності (Додаток до журналу "Вісник Національного Банку України"). – 2001. – № 1. – С. 3–46. 3. Інструкція про порядок регулювання та аналіз діяльності банків в Україні, затверджена Постановою Правління НБУ № 112 від 17 березня 2004 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 4. Положення про організацію операційної діяльності в банках України, затверджене постановою Правління НБУ від 18.07.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua>. 5. Банковское дело : учебник / под ред. проф. В. И. Колесникова., проф. Л. П. Кролевицкой. – М. : Финансы и статистика, 2001. – 464 с.